

In den beginne...

Om te weten wie je bent en waar je heen gaat moet je weten waar je vandaan komt, zo zegt een oude volkswijsheid. Reden genoeg om de geschiedenis van de Zonnekouter en zijn omgeving eens onder de loep te nemen.

De Leie

In het verhaal van het landschap en de omgeving van de Zonnekouter speelt de Leie een hoofdrol. Vandaag een rustig kabbelende rivier, maar honderdduizend jaar geleden een pak breder en sneller stromend dan vandaag. Deze stroom had een vallei om u tegen te zeggen: van Grammene aan de westelijke kant tot Kruishoutem in het oosten, meer dan 10 kilometer breed en vele meters diep. In de laatste ijstijd werden echter grote hoeveelheden zand in deze vallei geblazen, aangevoerd met koude noorderwinden die vrij spel hadden in de droogliggende Noordzee. Met een indrukwekkend resultaat: de valleien van Leie, Schelde, Kale en Mandel werden opgevuld met tientallen meters zand en verdwenen bijna volledig uit het landschap.

Wie zoekt die vindt

Bijna, want toch nog gemakkelijk waar te nemen voor wie aandachtig kijkt. Enkele voorbeeldjes. De omgeving van de Zonnekouter zelf is erg zandig en overwegend vlak: de met zand gevulde oude Leievallei. Buiten deze vallei (Grammene, Kruishoutem) heeft het landschap meer reliëf en is de ondergrond meer lemig: de fijnere leempartikels konden verder waaien dan het zwaardere zand, dat in de vallei bleef. En in die brede en oude vallei bevindt zich een betrekkelijk kleine en ingesneden kleistroom waarin de huidige Leie zich kronkelt. Zand, leem en klei op een voorschoot.

Dit verschil in ondergrond vertaalt zich duidelijk in het historisch bodemgebruik: de leembodems buiten de oude vallei zijn erg vruchtbaar en goed ontwaterd. Hier situeren zich de beste landbouwgronden die sinds mensenheugenis in landbouwgebruik zijn. Opvallend zijn de grote open akkercomplexen, ook wel *kouter* genoemd. Dat woord komt van het Latijnse *cultura*, wat niet meer dan cultuurland betekent. In de zandstreek daarentegen (omgeving van de Zonnekouter zelf, Machelen, Olsene, ...) is de grond minder vruchtbaar. Er waren sporadisch wel wat gehuchten (Huttegem bvb) en wat akkers op de beste gronden, maar daarnaast was er erg veel onontgonnen grond zoals bos en heide. Typisch voor de zandstreek zijn de vele heggen en houtkanten; het landschapsbeeld is er veel meer gesloten dan op de leemgronden. Grote koutercomplexen zoals op de lemige gronden zijn eerder zeldzaam.

De laatste eeuwen

Er zijn niet zo veel historische gegevens beschikbaar over de Zonnekouter zelf, door een gebrek aan grondig onderzoek. Maar een beetje speuren levert toch wat op.

De huidige gebouwen (woonhuis, schuren) zijn gebouwd rond 1900. Bij deze bouwcampagne werd een oudere boerderij uit de 18de eeuw erg grondig gerenoveerd: het oude woonhuis werd afgebroken en op dezelfde plaats herbouwd, maar met een andere oriëntatie. Er werden schuren bijgebouwd, maar hierbij werden sporadisch delen van oude schuren behouden en opgenomen.

Enkel het bakhuisje bleef gespaard in zijn oorspronkelijke 18de-eeuwse vorm. De huidige vleugel met zaaltje en boerderijwinkel omvatte in de 18de en 19de eeuw wellicht twee kleine woonsten voor knechten. Achter het erf bevond zich een opvallend grote boomgaard, één van de grotere van de streek. In 1840 was de Zonnekouter een pachthof dat eigendom was van Piers de Raveschot, in die tijd één van de rijkste families van Machelen. Naar de normen van die tijd was de Zonnekouter (of althans zijn voorloper) een erg belangrijk boerderij.

De Zonnekouter op het einde van de 18de eeuw
(kaart van Ferraris). www.geopunt.be

Een middeleeuwse voorloper?

Maar hoe zit het voor de 18de eeuw? De directe omgeving van de Zonnekouter is naar normen van de zandstreek erg vruchtbaar, waardoor het eerder onwaarschijnlijk lijkt dat de 18de-eeuwse boerderij geen voorganger zou hebben. Maar daarover is niets gekend. Wel is er in 1350 sprake van *Vossole*: een kleine landelijke heerlijkheid, een achterleen van de heerlijkheid Machelen. In 1423 is er sprake van een *hofstede Voshole*. Die heerlijkheid zou ongeveer 20ha groot geweest zijn en situeerde zich tussen de Olsenbeek en de Vossenholstraat: net de plek waar zich vandaag de Zonnekouter bevindt. Bovendien is het opvallend dat het oppervlakte van de grond van Piers de Raveschot in 1840... ongeveer 20ha bedraagt. Is de Zonnekouter de afstammeling van het middeleeuwse Vossole?

Als uitsmijter...

De naam "Zonnekouter" dateert uit 2001 en is ontstaan in het brein van An Verboven. Historisch gezien is dit echter geen kouter, zijnde een open akkerland. Bovendien werden "historische kouters" doorgaans collectief bewerkt door een gemeenschap van vrije boeren, terwijl de Zonnekouter altijd een particuliere boerderij is geweest. Maar tegelijkertijd weerspiegelt de nieuwe naam een wens en toekomstbeeld: een kouter als collectief van vrije en vrijdenkende mensen...

(Sam De Decker, archeoloog)